

ЙОЗЕФ НЕСВАДБА СМЪРТТА НА ТАРЗАН

Превод от чешки: Невена Захариева, 1984

chitanka.info

Въображението е по-важно от знанието
Алберт Айнщайн

СТРАННАТА МАЙМУНА

Това не беше маймуна. Хората наоколо се смееха, крещяха, девойката до мен ронеше сълзи и се мятеше като изпаднала в конвулсии, господинът пред нея беше целият почервенял, а жена му издаваше рев, който по-скоро напомняше болезнен стон. Всички се взираха в манежа. Там, на малка масичка, съществото, което толкова напомняше шимпанзе, играеше карти със самото себе си. Само себе си подозираше в измама, само себе си искаше да ограби и със самото себе си налиташе да се бие. То постоянно се прехвърляше със салто отдясно наляво, постоянно си сменяше ролята, при което, служейки си по маймунски с краката, ги пъхаше под масата и грабваше картата, оставена от ръката му. И все пак не беше маймуна. Пушеше дебела пура като славното шимпанзе на стария Босмаер, управител на зоологическата градина на принц Оранжски. Само че онова шимпанзе почти дъвчеше пурите, а въпросното същество пушеше страстно като опитен никотинист, изтърсваше пепелта върху манежа и накрая, в пристъп на гняв, тикна нажежения край на пурата право в лицето на въображаемия си противник. Изпусна я, направи салто, зае мястото на противника си, улови се за лицето и с вайкане закуцука към изхода. Като използваше другата си ръка за опора, то се отдалечи на три крака, сякаш само си помагаше с ръцете и се стремеше да изчезне колкото се може по-скоро, точно както правят шимпанзетата. Но не беше шимпанзе. Хората наоколо възторжено ръкопляскаха, девойката до мен все още не беше се опомнила, толкова ѝ харесваше тази карикатура на човек, тази подигравка с всички хора, че аз използвах това, изправих се и се запровирах към пътеката.

Не ми беше до смях. През цялото време останах сериозен. Като маймуната, тоест съществото, което тук ни представяха за маймуна.

— Не ви ли хареса програмата? — догони ме доста пълната разпоредителка, облечена в протрито, изцапано с пудра халатче. Защото, изглежда от пестеливост, разпоредители бяха артистите, така че често се случваше преди номера на трапеца да търсят партньора си

при касата, където той тъкмо се караше с някой уличник, опитал да се вмъкне на представлението без билет. Това забавяше цялата програма, хората се сърдеха и аз смятах, че изобщо днешното първо представление на цирк „Кнол“ в нашия град ще завърши с провал. Едва шимпанзето спаси положението. Сега вече ще им бъде по-лесно, сега вече хората ще се смеят на всичко. Но аз няма да позволя да ме купят толкова евтино. Донякъде разбирам от тия работи. Не съм изучавал години наред антропология, за да ме мамят така неумело тук. Явно са преоблекли своя палячо като маймуна и сега печелят пари с това. Че той умее така ловко да си служи с краката, не е никак чудно. Колко пъти само съм виждал безръки ветерани от войната, които можеха да се нахранят, срещат, облекат и да управляват автомобил единствено с краката си. И все пак не ги смятаха за шимпанзета.

Разбира се, в края на краищата това не ме засяга. Ще имам сума неприятности, защото станах и без обяснение напуснах Хилда. Та нали от време на време ми се струваше, че предизвикваме тук по-голяма сензация от дресираните чакали, които ни представиха в началото. Май наистина цялата публика по-скоро следеше мен и Хилда, отколкото какво става на манежа. За мой късмет бях предупреден още у дома.

— Внимавай с директора — каза ми един познат. — Има дъщеря за омъжване с извънбрачно дете.

Така че вчера, когато директорът дойде при мен в канцеларията ми в отделението за влечуги, точно срещу нашата голяма блатна костенурка до печката, затопляща вивариума за алигатора, който трябваше да ни доставят от Египет, веднага разбрах каква е работата.

— Много се радвам — подхвърли той, — че моят музей получи такъв забележителен помощник. Може би не е необходимо да ви разказвам колко труд положих, докато убедя нашите общински съветници, че такъв голям град като Л. трябва да има свой музей и своя зоологическа градина. Добре, че жена ми е немкиня. Тя посещаваше немските индустриалци и им обясняваше, че тук, в северното пограничие, трябва да се построят обекти, които да се равняват поне на пражките колекции — само така ще получим право на културно-политическа автономия. В това време аз обикалях чешките общински съветници и им разправях, че у нас трябва да се построи музей и зоологическа градина, за да не ни се присмиват

посетителите от Дрезден, Хале или от Лайпциг, където тия институции се ползват със световна известност. Така че в крайна сметка постигнах целта си. Наистина директор на музея е един учител-пенсионер от Прага, чиято жена е роднина на шефа на отдела в Министерството на просветата, но той рядко се мярка тук; вече е стар, трудно пътува и затова смятам, че не е далеч времето, когато аз ще ръководя своя музей и зоологическа градина вече като титуляр. Засега съм само заместник. После заместник ще станете вие... — Той ме погледна приветливо и аз трябваше да си закопчаю сако, единственото прилично сако, което ми даде за моята първа служба чичо, защото в последно време доста беше напълнял.

— Ще се постарая... — заекнах аз. Това ми е недостатък. Винаги, когато ме заговори някой началник, заеквам, разтапям се от учтивост и ми се потят ръцете, въпреки че обикновено ми е добре известно що за мухльо е. Но аз, изглежда, съм страхлив човек, пък и интересите ми отдавна са насочени към антропологията, а не към проучване на човешкия характер.

— Трябва във всичко да си помагаме — каза замечтано шефът ми. — Много врагове имам, синко. — Той се замисли, сякаш си представяше дълга редица от дни, когато няма и да се мерне в канцеларията и когато всички поръчки на експонати, както и храненето на няколкото животни, които имаме, ще паднат само върху мен.

— Задачите не са леки — продължи той, — господата не разбират, че за животните ни е нужна чуждестранна храна, не схващат, че трябва да се докарват банани и портокали и че *Actes trivigratus Humboldt*, прочутата Мюлерова нощна маймуна, не може да се храни само с помия като някое прасе. Скоро и на лъвовете ще започнат да подхвърлят умрели мишки... — добави той с въздишка.

Ала ние все още нямахме лъвове, цялата зоологическа градина беше само проект, а пък музеят беше занемарен. Първо се заех да подреждам колекциите.

И шефът ме хвалеше. Разбира се, той никак не ми помагаше. Един ден ми доведе Хилда, кокалесто, високо момиче, със сини очи и косми по брадата, с прекалено мазна коса, която никога не можеше да вчеше и затова изглеждаше толкова неугледна и мръсна, че просто да я съжали човек. Съжалявах я, докато не заговори, защото след това взе да придружава шумните си обяснения с интимни жестове, улавяше ме

за брадата и ме тупаше по гърба, така че скоро ме хвана страх да не би след малко да си качи краката на масата или да започне да се обръща към мен на „ти“ и да ме назовава по име.

И това дочаках. И то точно днес, когато шефът ме изпрати с нея на премиерното представление на цирка. Без съмнение той искаше преди всичко да ме представи на градските клюкарки, които се бяха събрали тук тази вечер. А Хилда се отнасяше с мене, сякаш отдавна бяхме женени. Трябваше да ѝ държи шапката, да избърша праха на стола ѝ, да отворя чантата ѝ и да прибера билетите, а накрая да ѝ донеса палтото от гардероба, защото ѝ било малко студено, и после да го сложа на скута си, тъй като, когато се върнах, вече не ѝ беше студено.

Но тази вечер аз не бях дошъл тук само като ухажбор на госпожица Хилда. Директорът не посмя да ме изпрати така. Защото служебното подчинение си има граници. Всъщност той ме прати да погледам дали в цирка не се продава някое чуждестранно животно за нашите обекти. Така че това ми е задачата. И аз ще се възползувам. Кой може да ме упрекне, че съм напуснал дъщерята на директора, без да се извиня, щом ми се открива възможност да спечеля такава особена човеко-маймуна, за която смятам, че е по-скоро човек или може би някаква рядка маймуна-човек, попаднала бог знае по каква случайност чак тук, при нас, в Северна Чехия?

— Та това не е шимпанзе — възбудено заявих на Кнол. — Аз разбирам от тия работи. Вижте брадата му, формата на черепа и дъгите над очните ями. Това изобщо не е шимпанзе.

Той не се учуди.

— Знам — отвърна ми, като се протягаше в цирковия си фургон, с бутилка ром на масата. Той беше облечен само с моряшка фланелка, под която прозираха неприличните татуировки в областта на гръдните мускули. Протегна се и ориенталката под лявото му рамо размърда бедра. — Знам — повтори Кнол. — И не си въобразявайте, че сте първият, който идва да ми го каже. Но до днес никой не го е доказал...

— Никак не е трудно. Достатъчно е да погледне човек вдлъбнатината на стъпалото му, calcaneus, и тарзалните му кости...

— А как искате да ги погледнете? Ами че аз няма да ви позволя да се приближите нито крачка. На професор Пфермайер от Хайделберг то разби долната челюст, когато той се наведе към него. Но господин

Райт от Манчестър изтръгна почти цялата предлакътна част на ръката — само да видите зъбите му! А на господин Хазе, във Вроцлав счупи гръбнака. Не обича хората, мръсникът му неден. Но на мен ми е нужен. Спасява цирка от фалит. Днес е криза, господине — аз бих представял на публиката дори някое чудовище от влакчето на ужасите, или някой ангел-хранител, все ми е едно. Тарзан ми е необходим за търговска дейност и за тая цел всички закони на тоя свят ще ме предпазват от смахнатите учени! А ако това не ви харесва, можете да се разкарате; и да се опитате да го фотографирате, няма да имате никаква полза, защото той иска да бъде маймуна, той иска да бъде шимпанзе и го прави така добре, че никой не може да докаже нищо друго...

Собственикът на цирка се засмя, вече наистина беше доста пиан. Явно циркът все още не бе толкова зле, та да няма пари за ракия.

— Но ако ваша милост иска да опита... — тихичко се обади жена му. Преди малко тя се беше представила в манежа с лъва като звероукротителка.

— Какво да опита? — погледна я дивашки собственикът на цирка. Тук, във фургона, звероукротителката се беше превърнала в истинско агънце и само успокояваше мъжа си и се суетеше около него, сякаш над главата ѝ плющеше камшикът от кожа на хипопотам, с който самата тя всяка вечер заплашва лъва в клетката.

— Какво да опита? — отново изрева собственикът, както и лъвът не би могъл да изрее. — Искаш да ни докара някоя беля на главата ли? Нали знаеш, че в края на краищата всички смахнати учени ни съдят за обезщетение за нанесени телесни повреди и пропиляват цялото си имущество по адвокати, гъско такава?

Но един стар циркаджия като него познава не само домашните животни. Така че аз изхвъркнах от фургона, а зад гърба ми той продължи да изрежда с пресипнал глас различните видове, родове и разреци, описани в зоологията.

Навън нямаше никой. Другите фургоци бяха заключени, тъмни. Явно собствениците им работеха. Всеки миг се чуваха виковете на публиката или цвиленето на конете в шатъра. Сигурно представят липицаните^[1] си. Дори не бях забелязал, че имат и коне. Лесно стигнах до клетките. Достатъчно е да се ръководиш по миризмата. При светлината на пълната луна съгледах в първата клетка единствения

лъв, който украсява плакатите на цирка. Той е доста остарял, целият е плешив. И сега, насън, час по час се чешеше в мрежата, защото го измъчваше краста. В съседната клетка имаше няколко чакала. Те, колкото и странно да е, не страдаха от краста. Но щом ме видяха, почнаха да ръмжат. Как няма да ръмжат, нали и те бяха кучета. Тук отблизо не можех да се излъжа. Някакви мелези между кучета вълча порода и догове. А минаваха за чакали. Спокойно бих вързал тия техни чакали край кучешката колиба. Какъвто господарят, такава и предприятието. Измама след измама. После следваха няколко празни клетки, сандък със змия и най-накрая, съвсем встрани, клетката на маймуната. Беше обзаведена като всички маймунски клетки по света. Огледалца, стълби, велосипед, и пъстри кърпи, сякаш тук имаше не шимпанзе, а най-обикновени нисши тесноноси маймуни или павиани. Само че всичките уреди бяха изоставени, защото маймуната, по-право съществото, лежеше в ъгъла на клетката с лице към стената, на ръцете с вериги, каквито навремето са носели затворниците, а на краката — голяма желязна топка, която познавам само от средновековните тъмници, където са морили с глад престъпниците. Така не връзват маймуните никъде по света. Тези железни съоръжения се използват само за хора. Случайно Хилда ми беше наредила да ѝ купя ментови бонбони. Джобът ми бе пълен. Извадих един бонбон, развих го, измлясках съблазнително и хвърлих лакомството в клетката. При това непрекъснато се оглеждах дали не е излязъл собственикът или някой служител. Всичко изглеждаше спокойно. Само Тарзан, както го наричат тук, продължаваше да лежи в ъгъла, където не достигаше светлината на месеца, и не проявяваше никакъв интерес към моите лакомства. Измлясках отново и този път хвърлих в клетката цяла шепа бонбони, започнах да му говоря, да го хваля...

— Добрият... Very Nice ... Ела тук, komm her, come — опитвах се да го примамя на всички езици. Но той не се помръдна, докато не започнах да го мушкам с тояга. Такова е правилото с животните. Когато не слушат с добро, започваме да им причиняваме болка. Случайно там имаше някаква пръчка. Но едва го докоснах, той скочи като бесен, изправи се на задните си крайници, тоест на краката, и започна да се удря в гърдите, както умеят само маймуните. Всички твърдят, че това е присъщо единствено на горилите, но както Швайнфурт, така и Пашен, най-прочутите ловци на маймуни през

миналото столетие, ни учат, че и възрастното шимпанзе може да се подготвя за бой по този начин. Изведнъж той се хвърли върху решетката, така че цялата клетка се раз-люля, и понеже не успях да се дръпна, ми скъса ръкава. Май ме и одраска малко. При това подхвърляше насам-натам десетлибровата тежест, привързана на краката му, като че ли беше футболна топка.

В цирка май познавах тези сцени. Собственикът изскочи от фургона, а след него служителите и артистите от шатъра, та дори и звероукротителката дотича със своя камшик от хипопотамова кожа. Тя веднаха се нахвърли върху него. Само че беше късно. Хората наизлязоха от цирка, започнаха да я ругаят, някои дами пищяха силно, други осъждаха жестоките собственици. Май им провалих представлението. Избягах на полето и понеже все още не познавам местността, се скитах няколко часа, докато едни селяни не ми показаха пътя.

Пред къщата ме очакваше Хилда. Нашият музей се помещаваше във вила, която ни бе завещала някаква местна милионерка. Беше цялата обзаведена като готическа църква и още лъхаше на ново. Защото неотдавна я бяха реставрирали. Хилда се отлепи от дъбовата врата и ми удари плесница. Тъй завърши нашият флирт. Поне аз смятах така. Тарзан сигурно си бе изпатил повече.

Тази нощ изобщо не спях. Реших да напиша писмо на Кнол. В него преди всичко настоях да предостави странното животно на зоологическата градина, която ние уреждаме. Предлагах му най-висока цена, защото знаех, че ще откаже. Но в такъв случай го молах да ни изпрати всички документи: кога, къде и как е купил въпросното животно, защото ако не докаже неговия произход и не представи договора за покупката му, ще обадя всичко на полицията, тъй като смятам, че е затворил в клетката не маймуна, а човек, въпреки че тоя човек се удря в гърдите, когато е ядосан. Та нали бях забелязал, че го обличат в някакви смешни бански гащета, особен вид „джексонки“, които да скрият от случайните наблюдатели най-важните признаци на човешката му принадлежност — преди всичко липсата на окосмяване. По-скоро ми се струваше че вместо чуждестранна маймуна съм открил тук загадъчно престъпление. Уверен бях, че ще си спечеля име.

Та нали всъщност човек цял живот се стреми към това. Сега вече по-лесно понасях обидите на своя шеф, който още на следващия ден

ме изгони от светлия кабинет в отделението за влечуги при минералните сбирки в сутерена, където цяла година не бе отоплявано, като че ли от страх да не се разтопят кристалите и сталагмитите. Освен това нае втори стажант — тамошен, местен човек. Той беше немец и още на другия ден започна да излиза с Хилда в обществото. Дори скоро след това буташе и количката с детето. Мене всички ме пренебрегваха и ме търпяха само защото работех по цял ден безплатно. Да, тогава, през трийсетте години, когато се случи това, държавните служители стажуваха безплатно цяла година. Те сигурно възнамеряваха накрая да ме изгонят и да наемат нов стажант, който също цяла година да се трепе, за да бъде изгонен като мен. Само че сметката им излезе погрешна. На всички. Нещата взеха съвсем друг обрат. И именно заради Тарзан.

ПОСЕЩЕНИЕТО ОТ УЕСТ ЕНД

Нетърпеливо чаках отговора на Кнол. Всеки ден посрещах с надежда пощенския раздавач. Може би най-после носи новината, която ще промени живота ми. Но дълго време нищо не идваше. Да пиша ново писмо, ми се струваше смешно. Всъщност това би било изнудване. Наистина ли трябваше да отида в полицията и да съобщя за своето подозрение? Трудно можех, да се реша. Та нали се радвах, че самият аз ще бъда детективът, който ще разреши загадката. А сега трябва да предам всичко в ръцете на полицията? Май най-добре ще е да отида при него. Ала циркът „Кнол“ сякаш изчезна. Или пък бе прехвърлил немската граница. Никъде не се чуваше нищо за него. Постепенно забравих за надеждата си, започнах да се утешавам с това, че истинските мъдреци не се намесват в световните събития, а по-скоро се задоволяват да ги наблюдават и описват. Но авантюризмът е в кръвта на човека. Той трудно се преборва с него.

В това време Хилда се скара с новия стажант, така че моите шансове отново пораснаха. Директорът започна да отговаря на поздрава ми, а веднъж, когато пристигна нашият шеф, роднината на началник отдела, дори ме похвали пред него.

— Вече ви простих — нахълта един ден в кабинета ми Хилда и седна на бюрото. — На вас човек не може да ви се сърди — каза тя с разоръжаваща усмивка, докато детето от неизвестния баща ревеше навън в количката. — Пък и оттогава вие така се измъчвате, че ми е жал за вас, Андре...

— Казвам се Индржих — възразих аз.

— Ти мой сладък, Индржих...

Трябваше да отстъпя чак до вратата. Щях да скоча през прозореца, ако кабинетът ми не беше в сутерена. Вече си представях как баща ѝ чака зад вратата, за да ме изненада *in fragranti*.^[2]

Но ни изненада съвсем друго лице.

При мен дойде девойка с кожено палто и с каска на автомобилист, от пръв поглед — красавица. Но когато ѝ помогнах да

си съблече палтото и си свали каската, появи се холивудска звезда или парижки манекен, никога не съм предполагал, че изобщо могат да съществуват толкова красиви жени. Тя имаше кръгло лице с големи кафяви очи, светли коси и прав гръцки нос, а фигурата ѝ беше. Направо праксителовска^[3].

— Джайна Джоунс — представи ми се тя. И само погледна Хилда. Хилда се укроти и млъкна като жаба пред змия. — Идвам заради вашето писмо... — И тя запали чуждестранна цигара в дълго цигаре, седна без покана, пое дима, кръстоса крака и отново погледна Хилда. Повече не беше необходимо.

— Няма да ви преча — каза бързо Хилда и почти изтича навън, но все пак бе доловила английското произношение, беше ясно, че посетителката е чужденка, която доста завалено говори немски.

— Всъщност се наричам Реджайна — заяви гостенката ми. — И наистина приличаше на царица^[4]. Само че аз не бях в състояние да ѝ го кажа. Ако на вратата не бе закачена визитната ми картичка, тя едва ли би разбрала кой съм. Дори собственото си име не можех да произнеса.

— Кнол ми предаде писмото ви. Мен също ме интересува случаят — добави тя с видимо отвращение. — Защото и аз вярвам, че той е човек. Но съюзниците ми все повече и повече намаляват — усмихна ми се тя. За първи път. С това ме поощри. Досега ми се струваше, като че ли непрекъснато ѝ е страшно скучно. Сега вече имах доказателство, че се интересува от мен, че е дошла при мен.

— С удоволствие ще ви помогна — за свое учудване свързано казах аз. Изведнъж се почувствувах по другояче. Когато на човек започне да му се усмихва една холивудска звезда, това повишава малко самочувствието му.

— Вярвам, че е човек, и то твърде определен човек. — Тя сложи на бюрото снимката на едър мъж в смокинг. — Младият барон Хоупе. Няма ли да седнете? — още по-прелъстително се усмихна тя. Не можех да направя нищо друго. Защото беше наистина трудно да се разпознае в този джентълмен от висшето общество човеко-маймуната, която неотдавна бях видял в клетката. Започвах да се съмнявам. Да не би в края на краищата да стана жертва на някой луд.

— И така, искам да ви разкажа цялата история. Тя не е чак толкова странна. Нали като дете сте чели „Книга за джунглата“ от

Киплинг? Струваше ли ви се Маугли някак особен? В Индия често се случва от глад хората да захвърлят децата си в джунглата и понякога животните ги отглеждат вместо тях. Дори и лъвовете. Казват, че преди три години в Бомбай бил открит мъж-лъв, който издържал да живее сред лъвовете няколко месеца. Според сведения от Халеп преди два месеца някакви скитници довели там мъж-газела, който живял със стадо газели няколко години, пасял трева и се спасявал от преследвачите с големи скокове. А кой знае какво става в Африка, където отделните племена не отбелязват броя на хората си, изгубени в джунглата? Човек лесно се приспособява. А щом може да се приспособи към нашата съвременна цивилизация, защо да не може да се приспособи, да речем, към мечешката цивилизация, ако се е родил в нея и от малък е отгледан там? Тарзан е само най-известният представител на този вид. А барон фон Хопе е най-важният — каза тя с въздишка. — Той е собственик на много имения в Австрия, Германия и Чехия. Родът му има славна традиция и аз се учудвам, че това не ви е известно. Познат е във всички аристократични кръгове на Европа. И този човек, виждате ли, се представя като шимпанзе в цирка на Кнол. — Тя говореше все по-бързо и по-бързо, сякаш вече не можеше да се овладее или сякаш повтаряше тази история не знам за кой път. Непрекъснато ме гледаше със своята пленителна усмивка. Може би искаше и да ме улови за ръката, но мене ме обземаше все по-силен страх. Вече престанах да я подозирам в лудост, по-скоро смятах, че е измамница, дошла да ме унищожи, защото иска да ме въвлече в някакъв безкраен имуществен спор. И изведнъж пожелах да се върне Хилда. Но не го дочаках, Но не го дочаках, макар да бях сигурен, че подслушва зад вратата. Този ден седях в кабинета си до късна нощ. Джайна беше пристигнала със своя спортен „ягуар“ само за да ми разкаже целия случай, не желаше нищо да я почерпя, не желаше нищо да я питам, имаше нужда само да я изслушам. Това беше най-малкото, което бях готов да сторя за нея. Та нали в края на краищата то не ме задължаваше с нищо, а дори само видът на тази жена ми беше приятен.

— Най-лошото е, че не мога да го спася. И при вас дойдох от отчаяние. Всъщност и антрополог не ми трябва особено. Та аз имам редица удостоверения и мнения от подобни лица, но ми е необходим запален човек, който да се опита да спаси господин барона, който да се

опита да ми помогне. Защото самата аз съм зависима от неговата съдба. Трябваше да се омъжа за него. Негова годеница съм. Запознахме се преди години на английската експедиция на сър Уедърал.

В ТЪМНА АФРИКА

Включих се в тази експедиция от отчаяние. Тъй като искам помощ от вас, трябва да ви кажа всичко. Аз съм хубава, знам това и от малка всички ми го казват. Родителите ми го внушаваха, аз никога нищо не правех и винаги ме пазеха на всяка крачка. „Мъжете ще искат да ти напакостват, защото си хубава“ — казваха ми те. Като че ли имах нужда от охрана чак до двадесетата си година. И наистина искаха да ми напакостват, но не мъжете, както очакваше майка ми, а жените. Подиграваха ми се, желяеха да ме унищожат. Започна се още в училище. Грозните ми съученички и старата учителка се съюзиха срещу мен. Не можех да кажа дума, без целият клас да се засмее, не можех да направя движение, без да го наблюдават голям брой завистливи очи.

— Красотата не е всичко, Джоунс — казваше злобно директорката.

На уроците по танц скоро започнах да се страхувам, защото често ми се случваше някое от завистливите момичета, което с часове трябваше да чака един-единствен кавалер, за отмъщение да ми скъса елечето или да ми настъпи дългата пола, да ми изцапа с червило гърба или да ми оскубе косата в тоалетната. Постепенно изобщо престанах да се показвам пред хората, което майка ми одобряваше. Тя не беше още стара и й бе неприятно, когато в обществото всички гледат мен, а не нея. В службата си бях невъзможна. Разбира се, един от най-известните салони ме прие да представям моделите му, но не можех да направя и десет крачки, без да почувствувам виене на свят от толкова враждебни погледи, които сякаш шибяха бедрата, гърдите и цялото ми тяло с огнени, нажежени бичове. Не знам защо хората толкова завивдат на красавиците — уверявам ви, че да си красив, е най-лошото нещо, което може да се случи на човек, по-лошо и от гърбица. И досега съм доволна, когато успея да закрия лицето си, ако ще с каска на автомобилист и по цяла година карам спортен кабриолет, само за да

нося тази каска, за да не ме виждат, за да не се обръща никой след мен и поне мъничко да си почина от тези погледи и това проклятие.

От мъжете се боях, защото ще искат да ме изнасят, защото трябва да чакам подходящата партия, която девойки като мен заслужават, а от жените — защото ме ненавиждаха. Не можех да понасям повече това, не издържах и на работното си място, особено когато там решиха, че трябва да рекламирам нов вид бельо. Подадох си оставката и се присъединих към сър Уедърал, който отиваше на лов за маймуни в екваториална Африка. Не заради маймуните, въпреки че у дома, скришом, за да не разбере мама, прочетох много зоологически книги. (Защото мама смяташе, че не е прилично красавиците да четат много.) Не се присъединих към сър Уедърал и затова, че новият ми началник доктор Милър беше неопируемо грозен мъж, с лице, покрито цялото с дребни противни бръчки, сякаш върху черепа си носеше кожата на друг, много по-едър и по-пълен човек, така че нямаше да ме заплашва опасност от негова страна. Направих го главно защото цялата експедиция се готвеше да предприеме настъпление срещу така наречения маймунски рай на племето ням-ням, където живеят преди всичко шимпанзета от вида *gana panjaruna* които суданските араби наричат Баам. Както е известно, този маймунски рай гъмжи от мухата це-це и понеже съществува опасност от сънна болест, всички европейци от експедицията се движеха с някакъв плътен воал на лицето, който ги предпазваше от насекомите. Това означава, че лицето не се виждаше, както и тялото, защото светлозелената тропическа дреха по-скоро напомняше чувал и ни забулваше като в монашеско расо, тъй че не се различавахме един от друг. Тогава не се и посъветвах с мама и й писах едва от парахода. Сър Уедърал беше щастлив, че има лаборантка, която му излиза толкова евтино, понеже рядко някоя жена би се съгласила да участва в такава опасна експедиция, а неговите финансови средства бяха ограничени. Доктор Милър се държеше отлично, може би ме разбираше, или поне така изглеждаше в началото. Смело започнах да нося монашеското си расо още на парахода, а когато минахме Канарските острови, никога не излизах без воал. Четях книга след книга и постепенно страхът ме напущаше. Та мухата це-це не е и наполовина толкова опасна, колкото моите колежки, които на предишното ревю ми бяха разпразли роклята така, че само след няколко крачки останах гола пред целия Албърт Холъм. Хората крещяха, а

журналистите едва не полудяха. На следващия ден ме беше страх да изляза на улицата, толкова ми прилоша. А тук тичах по палубата и по пристанищата като новородена.

— Моята главна задача е да се сдобия с полови жлези от маймуна за опитите за подмладяване по Воронов. Колкото повече жлези успеем да съберем, толкова повече пари ще си докараме — казваше доктор Милър. Той много ми харесваше. Говореше за жлезите в търговски дух. И никога не се осмели дори да ме докосне, въпреки че ми даваше подробни инструкции за качествата на мъжките маймуни, с които ще се срещна, и за особения вид операция, която ще изискват от мене. Това беше моят първи инструктаж от този род изобщо, защото майка ми, въпреки че умееше да ме пази от мъжете, никога не бе успяла да ми каже нещо по-близко за тях, така че ги познавах още по-малко, отколкото мъжките маймуни.

— Ще свикнете. Операция като всяка друга.

— И ще станете славна пътешественичка.

— След две години ще оглавите своя собствена експедиция.

Това ми казваха мъжете, които пътуваха с мене. Те бяха със Уедърал, доктор Милър и отец Дилауби, който искаше да основе при туземците нов мисионерски пункт. Той ми разправяше колко негърчета е покръстил в живота си. Беше приятно да го слушаш след сутрешните лекции на доктор Милър, който сигурно не би се поколебал да кастрира и ням-нямите, ако не му го забраняваше законът или поне ако се намереше някой да му заплати риска от подобно провинение.

ПРЕДАТЕЛСТВО

Туземците ни посрещнаха приятелски. Впрочем те отдавна се бяха отдали на канибализъм и само предупредителният подход на майор Уолас, който наскоро беше избил толкова много от тях, че членовете на семействата не бяха успели да изядат покойниците си, ги беше принудил да крият от белите своя лош навик. След неотдашното клане, разбира се, те никак не жадуваха да приемат белия бог, който им предлагаше отец Дилауби. Имаха си своя собствена религия и в тази религия — каква катастрофа за нас! — човеко-маймуните, по тяхному наричани импунду, играеха съвсем особена роля. Считаха ги за свещени животни, за горски хора, които им беше забранено да убиват и ядат. Може би затова техните неприятели им служеха за компенсация.

Така че ни беше много трудно да намерим някъде в областта носачи за експедицията, а и неколцината безбожници, примамени от нашите обещания, се уплашиха, когато разбраха защо ни трябват маймуните.

— И тъй, ловът ще започне там, на място — реши сър Уедърал. — В маймунския рай.

Мястото беше отдалечено от последното негърско село край реката Неле на дванадесет дни усилен ход, през които се наложи да прегазим две големи блата, да заобиколим един водопад и да си проправяме път през най-гъстия храсталак от лиани, който съм виждала някога в Африка. При това постоянно трябваше да уговаряме нашите водачи да не ни напускат, да им обещаваме нови подаръци и да им отваряме бутилки с евтино уиски. Никога не съм подозирала, че в тези места утрините са толкова студени, и едва сега разбирах защо доктор Милър твърдеше, че в екваториална Африка човек най-лесно може да настине или да се разболее от пневмония. Комарите и мухите це-це ни безпокояха и през нощта, а големите прилепи така пляскаха с криле около огньовете ни, че се чуваше много по-силно, отколкото

далечните там-тами, с които туземският магьосник непрекъснато зовеше заблудените си овци да се върнат обратно.

Експедицията не започна добре. Разбира се, най-голямата изненада беше когато на мястото, където някога сър Уедърал бе изградил своята база, не открихме нито запасите, които бе заровил в земята, нито картата, която бе скрил в металическия сейф вътре в колибата. Колибата беше изгорена, металическата кутия изчезнала, сандъкът със запасите изровен. Намерихме го чак следобед под една млада палма, беше отворен и в него като кученца в колиба се бяха настанили малки майmunки. Това бяха майmunки от рода *Larunder nemestrinus nemestrinus* L.

Изловихме ги всичките. А на следващия ден доведоха *semnopithecus leucorhynchus*, *rugatrix* и *langura* само шимпанзе не бяха видели никъде. Но тези майmunки не представляваха голяма ценност за доктора.

— Тези жлезички няма да подмладят нито един милионер — засмя се той. — Не за това сме дошли тук...

Същото си мислеха и водачите ни. Те биха се примирили с факта, че ловим майmunите за зоологически градини или ги убиваме заради кожата, европейците вече бяха постъпвали така, но жлезите? Не, с това не можеха да се примирят. На следващата сутрин те избягаха. Откраднаха ни всичките пушки и муниции. На обяд вече чувахме в далечината изстрели от всички оръжия, като че ли там имаше някакъв, панаир или събор.

— Вината е ваша. Трябваше да вземем със себе си сигурни негри от крайбрежието. Но вие искахте да направите икономия... — нахвърли се докторът върху сър Уедърал.

— Защо изобщо ни примамихте тук? — попита отчето. — Та тук не се срещат повече маймуни, отколкото където и да било другаде в Африка? — Те се караха помежду си до късно през нощта.

Но ние няма да научим защо ни беше довел тук сър Уедърал, защото същата вечер той се застреля в палатката със собствения си пистолет. Явно експедицията за маймуни е била само прикритие на друга цел, която той не можеше да постигне, след като не откри картите, нито съкровището си. Погребяхме го по християнски, отец Дилауби произнесе реч и отворихме за обяд последната ананасова консерва с ориз, която ням-нямите не бяха задигнали. Оставаше ни

само пистолетът на сър Уедърал, но той беше малък дамски револвер, който само щеше да раздразни едрото шимпанзе, ако евентуално го срещнем. Но отец Дилауби не беше за първи път в Африка и разбираше от лов. На връщане постоянно застрелваше по нещо вкусно за обяд. При това времето се оправи, дъждовете престанаха да ни измъчват и на мен ми се струваше, че може би на връщане излетът няма да бъде толкова неприятен.

— Но кой ще ни плати сега? — тюхкаше се доктор Милър. — Старият мошеник явно не е имал вече нито грош, тая експедиция сигурно е трябвало да го спаси. Роднините му няма да ни помогнат. Кой знае как ще се доберем до Европа.

Забравих да ви кажа, че в мъртвия открийме само две либри и пет шилинга, както и три използвани докрай чекови книжки. Но аз все още не разбирах от какво се страхуват спътниците ми, чувствувах се добре в джунглата, може би майка ми ще ми изпрати пари за връщане, а ако се наложи, ще остана тук дори няколко години, защото отдавна не бях вървяла така свободно и безстрашно, както сега през джунглата. Смятах, че просто ще се върнем, откъдето сме дошли.

Ала грешах. Пътеката, която ням-нямите ни бяха изсекли в джунглата, вече беше напълно зараснала. Всичко тук пониква и избуява страшно бързо. Напротив, като че ли по местата, откъдето бяхме минали, сега лианите бяха станали още по-гъсти и по-яки, като че ли тази рана беше направила околната джунгла още по-неподатлива, отколкото останалите заплетени растения. А ние нямахме мачете, само джобно ножче и лабораторни скапели.

— Здравата я загажихме... — заяви отчето и гласно изруга. — Поне да беше взел със себе си радиопредавател. Но и от това е искал да направи икономия. Как сега ще потърсим помощ? — И той сърдито хвърли на земята раницата на покойния, която се редувахме да носим. Не исках да ме щадят в нищо и да ме освобождават от задълженията. Но днес за първи път се почувствувах уморена. И днес за първи път ме обзе страх, по-различен от моя познат страх от хората. Днес започнах да се боя за живота си. Направих няколко крачки, но лианите навсякъде бяха еднакво гъсти. Просто да не повярва човек, че през този гъсталак сме могли да дойдем дотук. Спрях се при една палма и се заплаках. Опитвах да отгърна лианите с ръце, но нищо не излизаше и аз плачех все по-силно и по-силно. При мен дойде доктор

Милър, почна да ме утешава, да ме окуражава и накрая и да ме прегръща. Само това липсваше.

— Оставете ме! — извиках аз и му залепих силна плесница и по двете бузи. — Да не би да избягах от мъжете в джунглата, за да остана тук с вас, с такова чудовище? — И се засмях истерично. Отецът, който беше много по-дебел, както повечето от поповете, склочи над мен ръце и след малко аз се молах заедно с него като малко момиченце. Та нали това беше времето, когато единствено бях щастлива? Моето детство. Заспахме под провизорния стан, без дори да пазим през нощта лагера. Ако случайно край нас беше минала пантера, щеше да има чудесна вечеря. Но може би пантерата тази нощ ни беше отминала или пък ни пазеше някакъв добър дух. Сигурно някой ни пазеше. Защото когато на сутринта скочих, разтърках очи и изпих последното кондензирано какао, което ни бе останало, с изненада забелязах пътечка сред лианите. През нощта някой ни беше изсякъл път.

— Погледнете! — показах го на двамата мъже.

— Чудо! — прекръсти се отец Дилауби. — Ти ще станеш светица, момиче... Дева Мария е чула молбата ти.

— Глупости! — изръмжа доктор Милър.

— Щом не вярвате, можете да останете тук — постави го на мястото отец Дилауби. Улови ме за рамото и ме поведе към джунглата. При това така се притисна към мен, че трябваше да го отблъсна. Нима и набожният отец? Нима и от него не ме беше предпазила мрежата на лицето?

Когато се събудихме на следващия ден, видяхме, че беше изсечен нов път. Това ни постресна малко.

— Ето ви на — тържествуваше доктор Милър, който, разбира се, продължаваше да върви с нас. — Кой знае къде ще ни изведе тоя зелен, влажен тунел. Ами ако там не ни чака олтарът на Дева Мария, а някаква тукашна богиня на отъмщението, която ще поиска човешка жертва от нас? Няма що, хубава гледка ще представлява ирландският католик, когато се превърне в черен маг! Сега вече можем да очакваме всичко, всякаква глупост, защото се отрекохме от разума.

— Да не искате да умрете от глад?

— Това би било логично. Бяхме безпомощни, разумът вече не можеше да ни спаси. А ние му бяхме посветили целия си живот. Ergo^[5], трябваше да умрем. Живеем от милостта на някакво

ирационално същество, което изглежда по-подозрително дори от тинята, в която все повече и повече затъваме и от която всеки миг може да изскочи водна змия, алигатор, хипопотам или скорпион, а да не говорим за горските идоли, които също не бива да забравяме... — мърмореше непрекъснато докторът. Преструваше се на неверния Тома, но вървеше, вървеше напред, защото в крайна сметка искаше да се спаси, въпреки че това беше против здравия разум.

Изведнъж пътят ни изведе на малка суха горска полянка. Джунглата се беше отдръпнала, посред полянка-та имаше няколко европейски палатки. Развикахме се в надпревара. Жадни и изподрани, ние се втурнахме, препъвайки се, към лагера. Но никой не ни отговаряше.

МЪРТВИЯТ ЛАГЕР

Първа аз дотичах до палатката. Огледах се, но никого не видях. Да не би лагерът да е изоставен? Надникнах в най-близката палатка. На леглото лежаха два скелета, оглозгани до бяло от мравките, на главите с тропически каски на немския африкански корпус. Не може да откъсна поглед от тях. Бях просто като вцепенена. Лагерът беше мъртъв.

Както установихме по-късно, хората тук са умрели преди около двадесет години. Някъде по време на Първата световна война, може и да не са разбрали, че е избухнала война. Така че намерихме консерви отпреди двадесет години, муниции и ракия, и всичко запазено с присъщата на немците прецизност в стъкло или в непромокаема хартия, та термитите да не достигнат до него. Имаше дори старомодни пушки с идеално смазани затвори и цеви, тъй че върху тях за всичките години не се бе появило нито петънце ръжда, въпреки че всъщност бяха оставени сред тресавища. В специален кальф открихме дневника на експедицията.

В него се прощаваше със света барон фон Хопе, който на път за вътрешността на Африка беше останал сам и болен, защото носачите му го напуснали. Така че ние не бяхме първият подобен случай. В дългото си прощално писмо той предоставяше на грижите на спасителите своя тригодишен син, когото трябвало да вземе със себе си на експедицията. Но спасители май не бяха дошли, защото дневникът беше на мястото си, а скелетчето на детето не открихме никъде.

Дори не го потърсихме, защото в последните дни походите през странните просеки, които се отваряха пред нас в джунглата, съвсем ни бяха отучили да мислим и разсъждаваме логично. Отпуснах се на първото легло в изоставената палатка, без изобщо да ми пречи, че наблизо лежи скелетът на човек.

Събудиха ме тревожни гласове. Доктор Милър беше заловил в джунглата нашите негри. Те го помислили по-скоро за магьосник.

Защото толкова бързо не могат да си проправят път през стената от лиани дори местните следотърсачи. Всички коленичили пред него и го помолиха за милост. Предали му нашите пушки и започнали да търсят багажа ни. Само че къде беше останал нашият багаж? А всичко, което беше на нас, вече беше изпокъсано. Не можехме да се покажем така пред своите носачи. Тогава на отец Дилауби, който до това време беше погребвал двата скелета в гората, му хрумна щастливата идея. Той отвори останалия тук сандък, който съдържаше африканската екипировка на експедицията, и всички се преоблякохме. Оказа се, че с тях е пътувала и някаква жена. Аз получих нейния допотопен тоалет с турнюра отзад върху широката пола. След такова преобразяване, разбира се, не се наложи никой да обяснява на черните носачи нашата магия. Те повярваха, че доктор Милър е по-голям чародеец от техните местни маги, и дори му обещаха на другия ден да отидат с него на лов за маймуни. Цял следобед ние се подготвихме запознавахме се с обстановката в напуснатия лагер, правехме мрежи за ловене на маймуни и се стягахме за вечерта. Всички бяха щастливи. Защото и немските консерви бяха годни за ядене, а ракията отлично отлежала. Само на мен не ми беше добре. Не исках да безпокоя приятелите си, но отново ме обземаше обичайният страх, ужасът, пред който избягах от Европа. Не знам защо. Та нали въпреки допотопното облекло продължавах да нося мрежа на лицето и никой от експедицията не ме беше и погледнал. Докторът и отчето бяха във възторг от това, че най-после имат изгледи за успех, и съвсем бяха забравили, че го дължаха според единия на глупост, а според другия на чудо. Само аз не преставах да мисля за това. Както и защо отново се бе появил моят страх. Имах чувството, че някой непрекъснато ме наблюдава, че някой непрекъснато върви след мен и ме докосва. Но кой? Просто не бях на себе си. Едва на обяд го забелязах. Тоя ден доктор Милър след толкова време отново приготви топло ядене и всички се събрахме около огъня. Там отново усетих, че ме наблюдават. Обърнах очи към джунглата и изведнъж ми хрумна да погледна нагоре, към короните на дърветата. Там висеше едра светла човеко-маймуна, държеше се за клона само с една ръка, което хората никога не могат да направят, и зорко следеше всяко наше движение. Изтръпнах. Не можех да се помръдна.

— Какво ви стана, дете? — попита ме отец Дилауби, но не се наложи да му отговоря. Достатъчно беше и той да погледне нагоре.

Всички замръзнахме на място, дори и негрите, които никога през живота си не бяха виждали бяло шимпанзе.

— Внимателно... тихо... — напомни ни докторът и изчезна в палатката. В това време маймуната се спусна от дървото по най-близката лиана и бавно, като се подпираше на двете си ръце, на четири крака се запъти към нас. Яденето в котела отдавна беше загоряло и се размириша. Маймуната обикаляше около нас, като все повече се приближаваше, негрите бяха клекнали на земята, предполагайки, че е дошъл да ги накаже самият горски бог.

Но в този миг се появи доктор Милър и хвърли изотзад мрежа върху главата му. Той още преди това беше вързал края ѝ за едно дебело дърво. Скоро шимпанзето престана да се мята. Беше уловено. Сега и на мен Милър ми изглеждаше като велик чародей. До вечерта той направи дървена клетка, изрови някъде от склада на лагера голям катинар и заключи милото шимпанзе.

— То ще бъде сензационна ловджийска плячка. Зоологическите градини ще се бият за него... — каза той.

— Но то ме гледа някак си странно... — Все още не можех да дойда на себе си аз. Никога не бях подозирала, че маймуните толкова приличат на хората. Не исках да отида при клетката, на негрите също им липсваше смелост.

— Да не сте приели тяхната религия? — засмя се докторът.

— Странното е там — отбеляза отецът, който ревнуваше малко доктора и не му желаше успех, че през живота си не съм чувал за шимпанзета албиноси. И при това плешиви!

— Тогава малко сте чували — засмя се докторът с превъзходството на естественик, — изобщо шимпанзетата са единствените същества, които могат да оплешивяват. Славното шимпанзе Масука от Берлинската зоологическа градина е било напълно плешиво, като самият Гай Юлий Цезар...

— Ала това шимпанзе има и съвсем особени дъги над очните ями — възрази отецът. — И долна челюст като вашата или моята... погледнете...

Тъкмо бяхме седнали при клетката. Всичко ми се струваше нелепо. А шимпанзето продължаваше да ме гледа, въпреки че го бяха омотали с въже като новородено дете с повой.

— Да не би да твърдите, че е човек? — засмя се докторът и хвърли по животното в клетката пурата си. То изрева от болка, озъби се и сърдито се изходи по малка нужда върху нас.

— Все още ли мислите така? — засмя се Милър, когато бързо избягахме от клетката. — Природата е могъща. Кой знае, сигурно се отнася за някаква мутация, за някакъв преходен вид. Тази албинос ще ни прослави. Не искате ли да се отбиете при мен на чашка? — покани ме той пред входа на палатката.

— Не — отвърнах аз. — Бих искала да се върна у дома. Това пътешествие е вече твърде богато на изненади...

Но най-голямата изненада ни очакваше на следващия ден. Сутринта клетката беше празна. Въжетата, с които предишния ден бяхме успели да вържем шимпанзето, лежаха на земята. Отец Дилауби вдигна счупения катинар.

— Използувал е шиша от огнището като лост... Употребил е инструмент. Още не съм чувал за шимпанзета, които могат да разбиват каси...

Без да каже дума, докторът извади от джоба си тежкия пистолет. Видът му беше безогледен.

— Почакайте, Милър, опомнете се. Няма да ви пусна да тръгнете по пътя на престъплението. Нима не разбирате, че искате да уловите човек? И при това човек, на когото дължим благодарност за собственото си спасение? Та кой друг ни е изсякъл пътя през лианите? С удоволствие ще се откажа от предишното си становище — това не беше чудо. Спаси ни младият барон Хопе, когото вероятно са отгледали маймуните — И отчето ритна прегризаните въжета, някои от възлите на които бяха развързани. — Той е човек като нас.

— Кой? — не се сдържах аз.

Докторът като че ли не чуваше. Не искаше да се откаже от шанса си. Вдигна на крак негрите. Но те паднаха пред него на колене, треперейки от страх. Знаели наистина, че е голям чародей, но не знаели, че е бог, който може да се явява в две лица.

Защото друг един доктор Милър, който се беше облякъл през нощта, се приближаваше спокойно към нас, като само понякога се отпускате на четири крака. Носеше тропическа униформа и запали пурата си с едно сухо клонче при огнището. Не се страхуваше от огъня. А фигурата му беше като на Аполон.

Но докторът все пак стреля по него. Той ни погледна с недоумение. После побягна към джунглата. Изтръгнах пистолета от ръката на Милър.

— Убиец! — викнах аз и хукнах след барона.

Изтичах след него в джунглата. Той беше първият мъж, след когото тичах в живота си. Престанах да се страхувам. Изведнъж ми хрумна: това се казва партия. Такъв красавец и атлет с аристократичен произход не бих могла да намеря никъде. По пътя смъкнах мрежата от лицето си. Забравих за мухата це-це. Трябва да му се харесвам.

Той беше застанал на един съвсем нисък клон. Известно време се гледахме. Исках да кажа нещо.

— Върнете се, ваша светлост. Това беше грешка. Напротив, всички сме ви благодарни... — прошепнах аз. И той ми се усмихна. Готова съм да се закълна. Засмя се с плътен и приятен глас, после скочи към мен, метна ме на рамото си и нашето пътешествие започна. Уплашено се държах за него. Само от време на време поглеждах надолу. Ние скачахме от клон на клон, от дърво на дърво, сякаш похитителят ми имаше крила. Едва сега ми хрумна каква глупост бях направила. Кой знае къде ще ме отнесе. Та аз не искам цял живот да остана в джунглата. Не така си представях брака със своя Барон. Но вече беше късно. Ако се опитах да се съпротивлявам, щяхме да паднем. Най-сетне почувствувах под себе си нещо устойчиво. Осмелих се да отворя очи.

Намирахме се всред короната на високо дърво, където беше построена нещо като тераса с парапетче — истинско любовно гнезденце. Съвсем наблизо растяха банани, кокосови орехи и орхидеи. Под тях лъщеше езерце, наоколо палуваха ята колибри, пъстри, различни на големина птички, най-малката от които приличаше на бръмбар. Над всичко това се издигаше синият небосвод, а точно отпреде ни, над короните на дърветата, се възвишаваше висока планина, хребетите на която бяха покрити с вечен сняг. Навсякъде около нас беше тихо и скокойно. Погледнах мъжа си.

— Първо трябва да го обръсна — казах си аз.

Така започна нашият меден месец.

МАЙМУНСКИЯТ АД

Сякаш се беше сбъднало всичко, което винаги искаха от мен. Мъжът ми беше красавец, аристократ и живеехме с него в рай. В истински рай. Разбира се, аз още преди това знаех, че маймуните и особено шимпанзетата си строят леговища в короните на дърветата, но това не беше маймунско леговище. Съвсем не. Баронът — защото все още не ми бе известно името му — баронът беше донесъл тук много неща от изоставения лагер на баща си. Преди всичко два дълги байонета от пушки на немската армия, които тук, където всички животни използваха в боя само своите зъби, му заместваха истинските кучешки зъби. Освен това и няколко илюстрирани книги, които барон Хопе е взел за из път на сина си. С тях започнахме. Той бавно си възвръщаше човешката реч и своите елементарни представи. Така в почивките между любовта и тропическите лакомства станах едновременно учителка и мисионерка. Та нали идеалът на всяка жена е да възпита мъжа си по свой образец. Тук имах възможност за това. Този човек щеше да ми осигури в живота такава охрана, че вече никога нямаше да се чувствавам сама, преследвана и гонена.

Само че ни попречиха маймуните. Те бяха едри шимпанзета, които туземците наричат чипензо, тоест изравящи корени. Най-напред идваха сами, а после на двойки. Сядаха на отсрещното дърво и ме наблюдаваха. Накрая почнаха да подвикват нещо на барона, а аз му крещях няколкото думи, които беше научил: не знаеше, бедният, кого да слуша по-напред.

Едно женско чипензо беше особено противно. Замери ме с камък. Никога не съм предполагала, че могат да си служат с оръдия. И изведнъж виждам, че хвърлят камъни като малки момчета. Баронът искаше да ме защитава, но аз му забраних. Не от страх, а защото баронът трябваше да осъзнае, че е човек, аристократ, който има достойнство и не може да се бие с някаква си маймуна. При това тя беше най-грозната маймуна, която съм виждала някога. Лицето ѝ беше

черно като на горила, задникът островърх и гол, а краката като лопати. Не знам как е могла да му хареса някога.

Но останалите маймуни не бяха дошли от ревност. Изглежда, тук по околните дървета беше техният лагер. Те скачаха от дърво на дърво, пощеха си възките, любеха се без свян и така страстно, че доктор Милър изобщо нямаше понятие от това. Няколко пъти на ден се събираха около едно голямо дърво близо до езерцето, биеха се в гърдите и удряха по кухите дънери, като предизвикваха страхотен шум и оставяха след себе си ужасна миризма. Съвсем промениха моя рай.

Баронът ми обясняваше всичко. На тези събрания те възхваляват своята сила и способности, перчат се с дела, които никога не са извършили, и заплашват враговете си — още по-едри, но и по-саможиви шимпанзета, които туземците наричат нсику. Те отдавна се бият с тях за тукашния рай, въпреки че неговите плодове спокойно могат да изхранят десет племена чипензо и нсику заедно. Но те не искат да ги делят с никого, защото са злоради и жестоки.

Мога да потвърдя това, понеже веднъж ги видях как се бият. Хапеха се и се боричкаха просто от удоволствие. Вече изобщо не ставаше дума за бананите и плодовете, които те късаха и хвърляха в тинята или умишлено унищожаваша. Маймуните си отскубваха цели кичури козина, хапеха се една друга, чупеха си крайниците, кръвта течеше на струйки в блестящото езерце. Тогава моят барон стана неспокоен, отпусна се на четири крака и отново почна да лае като маймуна. Те не му обърнаха внимание. И той заплака. Да, падна на скута ми и се разрида като излъгано дете. Това ми изнасяше. Предишния ден бях намерила в малък кожен катехизис, който баронът си беше донесъл в леговището, няколко запазени столиброви банкноти. Те можеха да ни осигурят пътните разноски до вкъщи и няколко месеца спокоен живот.

— Та ти не принадлежиш към тях — кротко му казах аз, като му се усмигнах и го погледнах в очите. — Ти си човек.

Той се изправи. Още му беше трудно да ходи на задните си крайници. Но се гордееше с това.

— Хората никога не се бият за храна — уверих го аз.

Не искаше да ми повярва. Дори по-късно, когато се приближавахме с пътнически параход към Саутхамптън, той по цели дни прекарваше в корабния ресторант, а като го затвореха — в

корабния бюфет, за да наблюдава как пътниците се хранят, всеки сам, без да бързат да грабят един другиму храна от чиниите, да се замерят с котлети или плодове, да се ритат или избутват от масата, което по-рано беше наблюдавал в джунглата. Просто бе очарован от това.

А пътниците бяха очаровани от него. Защото аз не пожалих пари, за да го облека добре още при първия прекупвач на реката Неле. После на пристанището му поръчах смокинг. Изглеждаше чудесно в него. Като кино-артист. Всички жени се обръщаха подире му и ми завиждаха. Наистина гледаха повече него, отколкото мен. А за това бях мечтала цял живот.

В Лондон ни очакваха журналисти, станахме сензацията на деня.

— Новият Тарзан.

— Последният Тарзан.

— Нови приключения от джунглите...

Портретите ни бяха на първите страници. Майка ми беше щастлива. Вече не ме упрекваше, че съм заминала за странство без разрешение. По-добра партия наистина не можех да си избира. Правеше всичко, което му кажех. Веднага се подчиняваше. И не преставаше да се учудва.

В германското посолство не ме приеха. Трябваше да се снабдя със сведения от другаде. Всички имоти на семейство Хопе сега притежавал доведеният син на починалия барон. Многомилионно имущество. След една седмица заминахме за Хамбург.

Тук никой не ни чакаше. Нито един журналист не беше дошъл на пристанището. Затова пък двама почти незабележими господа ни последваха чак до хотела, без да ни изпускат от погледа си. Тогава в Германия нацизмът беше в разцвета си. По улиците вървяха цели тълпи мъже в кафяви ризи, на стените висяха големи плакати с портрета на фюрера, дори в хотела ни поздравяваха с вдигната десница. Това беше нещо ново за барона. В Англия не беше виждал подобни порядки.

Брат му ни прие след дълго телефониране, едва когато го заплаших с публичен скандал и съд. Той седеше в инвалидна количка, с голямо карирано шотландско одеяло върху краката. Казваха, че бил с две години по-млад от Тарзан, но приличаше на негов дядо. Разбира се, това беше и неговият главен аргумент.

— Този да е моят заварен брат? Този да е Волфганг? Глупости. Той е умрял преди години с баща си в Африка. Имам за това решение на съда. Или твърдите, че тоя господин принадлежи към нашето семейство?

Той се засмя и посочи на стените портретите на своите прадеди.

— Разреждането на костното вещество е била родова болест у фон Хопе, по това ще ги познаеш по-скоро, отколкото по приликата на лицата. Да не би да искате да кажете, че тоя господин — той погледна с пренебрежение мускулите му, — страда от разреждане на костното вещество? Спорът е излишен. Явно се е добрал случайно до вещите, останали от баща ми. Надявам се естествено, че ще ми ги предадете, защото като законен наследник имам право на тях...

Накрая можеше да поиска и няколкото либри, които бях взела от катехизиса. Моят барон не каза нищо. Само се оглеждаше наоколо с разсеяна усмивка и изведнъж стана и пристъпи към стената. Опита се да отвори някаква врата.

— Какво има зад стената? — попитах аз.

— Нищо — отвърна брат му, — абсолютно нищо.

Едва слугата, който ни изпрати до изхода, ми издаде, че там е била спалнята на стария господар. Зазидали я. Явно в любимия ми се бяха събудили спомени от детството. Само че никакъв съд няма да обърне внимание на това. Аз съм убедена, че той е истинският наследник, но нищо не зависи от мен. Опитах се да му обясня, че искат да го ограбят, да го лишат от правата му. Не ме разбра. Не схващаше какво искам да му кажа. В хотела си купих вестник, а той избърза напред към асансьора, който обичаше както всички технически придобивки. По няколко пъти на ден се взеше нагоре-надолу. Във вестника бе поместена сензационна новина:

— „В бившата немска Западна Африка е открит нефт!!!“ — И отдолу неясна снимка на доктор Милър, който се усмихваше на репортьора, а ръката му бе цялата черна от нефт.

Аз знаех, че сър Уедърал имаше по-други планове от лова на маймуни. Явно те са били известни и на доктор Милър. А сега той ги беше осъществил. Де да бях се върнала при експедицията! Сега можех да съм богата. Бях заложила на празна карта. Този следобед за първи път се държах лошо с барона. Беше ми досадно да му обяснявам всичко като на малко дете. Неговото непрекъснато „защо“ ме

довеждаше до отчаяние. Какво значение има, че е аристократ, щом никакъв съд няма да признае това? Какво значение има, че е красавец, когато умът му е на петгодишно дете?

— Защо си лоша към мен? — попита ме накрая той.

Още не му бях обяснила, че някои хора лъжат. Излязох на разходка. Искях да остана за малко сама. Май такава щеше да е моята участ. Купих няколко немски вестника. Там пишеше, че далеч преди англичаните нефта бил открил барон Хопе, който загинал по време на експедиция преди Първата световна война, и че цялата тази област, дори да не принадлежи вече на германската държава, по право е собственост на семейство Хопе. Интересни новини.

Върнах се в хотела, но баронът вече не беше там. За него била пристигнала лимузина с държавния герб. Но къде са го откарали? Никой не знаеше. Изтичах да се оплача в английското посолство. Но как можех да се оплаквам, когато приятелят ми още отначало се представяше за немски поданик? Английският посланик не бе в състояние да ми помогне. Само пожела да ме покани на вечеря. Но когато му казах за какво се отнася и че посредством барона нацистите биха могли да застрашат нашите английски владения в Африка, той веднага стана сериозен.

Вечерта в хотела ме посети един около четиридесетгодишен мъж, с превръзка на едното око, и в кафява риза, който приличаше на боксьор. Беше голям шеф в СА и още по-голям в Интелиджънс сървис. Каза, че ще ме отведе при Тарзан. Вече всички го наричаха така.

По пътя видях как разлепват афиши, с които канеха гражданите на събрание за Германска Африка. На него щял да говори барон Хопе, който тъкмо се бил върнал от своето пътешествие. Вече започвах да разбирам. Те искаха да го използват в играта за световно господство.

— И ние трябва да им попречим — каза мъжът с превръзката, докато поздравяваше минувачите с вдигната десница. — Трябва да ги унищожим — заяви с ненавист той. — Хайл! — излая към тълпата верноподаници. — Свини — добави към мен. Говореше английски като немски и никога не бях виждала по-странен човек. Веднага му повярвах. Неотдавна някой ми каза, че този човек всъщност е работил срещу британците. Мисля, че това не е вярно. Но в края на краищата той може би наистина не е знаел за кого работи. Пред нас се отвори портата на голяма казарма, на двора на която се упражняваха тълпи от

новобранци с гумени палки и пушки. Май отдавна не бяха виждали жена тук. Но за мен вече не беше мъчение да пресека пред тях двора на казармата. Поне в нещо ми беше помогнало краткото пребиваване в джунглата. Моят придружител ме преоблече в униформа на СА и ме изведе през задното стълбище. След един час седях срещу барона.

— Нима ще помагаш на немците! — с омраза му заявих аз. — Ти трябва да се върнеш в Лондон.

Той не ме разбра.

— Виж какво. В Африка са открили съкровища, точно в твоя маймунски рай. Това съкровище принадлежи на Англия, а не на Германия. Те ще се бият за него.

— Аз мислех, че хората не се замерят с котлети, нито с банани или ананаси — спомни си думите ми той.

— Не, разбира се. Те имат бомби, гранати и газ...

Баронът ме гледаше с недоумение като някой идиот. Между нас се разрази цяла война. С удоволствие бих го напляскала. А той само седеше и клатеше глава, сякаш не можеше да повярва. Стана ми ясно. „Вече са го купили — помислих си аз. — Ще се опълчи срещу мен и срещу нас. Всичко е било напразно. Пак ще работя сред хора, които ме мразят. Сънят свърши.“

— Предател! — викнах в лицето му. — Страхливец, не искам повече да те видя...

Той ме гледаше безпомощно, почти като онова женско чипензо с черното лице.

Вечерта баронът произнесе реч. В голяма зала, пълна до последното местенце. Събраха се с всички униформи, каквито някога са носили немците. Първо запяха своите си песнички. След това на трибуната започнаха да излизат един подстрекател след друг. Славословеха своята сила и способности, хвалеха се с дела, които никога не бяха извършили, биеха се в гърдите, изпаднали в свещен екстаз, и подскачаха на подиума около високоговорителя. Тълпата ревеше, вдигна се страхотен шум. Най-сетне дойде ред на барона.

Аз стоях в галерията, исках да го чуя, все още не губех надежда. Може да се е стреснал от заплахите ми. Може би още ме обича.

— Нали хората не се бият като маймуни — каза той, — разберете се, разделете си маймунския рай. Той може да изхрани всички...

Започнаха да го освиркват, искаха да го изгонят от залата, но той беше добър борец. Практиката от джунглата му влезе в работа. Размахваше микрофона като сопа. Хората на СА падаха по десетима наведнъж. Накрая, целият окървавен и изподран, той скочи през прозореца на улицата. Гониха го по покривите на къщите, но скоро се изгуби от погледа им.

И тогава изчезна. Вече не можах да го открия нито моят познат с превръзката на окото, нито подчинените му. Сякаш потъна в земята. Понеже барон Хопе нямаше пряк наследник и императорът не предостави на никого друго тази земя, купи я една английска компания. Спорът стихна така бързо, както бе започнал. Върнах се в Англия в модното предприятие, където сега рекламирам бельо за съпругите на дебелите милионери, които тичат подир мен в съблекалнята и ми предлагат какво ли не. А като си помисля само, че можех да съм жена на барона, да притежавам всичките му имения и да живея в Швейцария! Не вярвах, че са го убили. Надявах се да го видя някога през живота си. Живеех с тази надежда.

След около една година ми съобщиха за маймуната в цирк „Кнол“. Отидох да я видя. Винаги се намира някой клиент, който ме откарва с колата си. Радват се поне да ме покажат на познатите си.

Това беше баронът, тоест Тарзан, всъщност Волфганг. Беше той, веднага го познах, още докато представяше номера си, а после и в клетката. Но когато поисках да се приближа до него, ухапа ме, като че ли беше истинско шимпанзе. Кнол не искаше да ми го продаде. Поканих двама антрополози, за да се убедят, че наистина е човек. Но на единия от тях той разби долната челюст, а на другия счупи гръбнака с едничко замахване с юмрук. Стана опасен. Трябваше да го вържат. Така че не ми оставаше друго, освен да се върна у дома и от време на време да изпращам на циркаджията пари за подобряване на храната, тоест на менюто на своя годеник.

— Ако можете да ми помогнете — приключи разказа си Джайна Джоунс, — ще ви бъда благодарна. Знам, че ще ми помогнете, сигурно сте се влюбили вече в мен. Цирк „Кнол“ ще презимува в Наход. Ето ви моя адрес. Пишете ми веднага щом откриете нещо ново. Не забравяйте, че става дума за милиони, ако докажем, че той е човек.

Вече беше късна вечер. В колата я чакаше пълен плешив петдесетгодишен мъж. Измери ме с враждебен поглед, а на нея се

усмихна и каза:

— Ще вечеряме в Дрезден с мои приятели търговци, дарлинг. —
Явно я взеше със себе си като жива реклама.

Заминаха. Останах сам с визитната картичка в ръка. Всичко беше
твърде странно, за да мога да го повярвам. Тази нощ изобщо не спях.

СМЪРТТА НА ТАРЗАН

„Той иска да бъде маймуна, той иска да бъде шимпанзе и го прави така добре, че никой не може да докаже нищо друго“ — сякаш чувах подигравателния глас на Кнол. Неспойно се разхождах из студената стая. Да имах поне малко кафе. В това е главният проблем. Защо отново се е върнал към маймунското състояние? Хората са го обидили, хубаво, трябвало е да се бие с тях, но със своето стадо в джунглата сигурно се е бил много пъти. Всеки миг някой млад самец се е опитвал той да ръководи племето. Само че той е очаквал нещо друго от хората. Сигурно сред маймуните се е чувствувал самотен. Искал е да излезе от джунглата, както хората са направили това преди векове. Извървял е пътя от неандерталския човек до цивилизацията за няколко седмици. Но защо? За какво е мечтаел? Какво е основното у нас, хората, с което се отличаваме от маймуните? Мога да изброя всички антропологически белези, но трябва да има и други различия. Сетих се за психологията и философията, които не се изучават, когато следваш естествени науки. Да не би да е искал религия, която да го избави от страха пред смъртта? Желаел е да познае своя бог? Или е мечтаел за работа, при която не само със сила, но и с разум би могъл да видоизменя немилосърдната природа? Но нали е имал всичко това? В леговището — катехизис, а в пояса — байонет. В Лондон катедрали, в Германия магистрали, сигурно е минал покрай фабрики, видял е пристанища, кранове и багери, та човечеството е направило голяма крачка напред от първобитния нож и заклинанието на огъня. Отново и отново мислех за побоищата. Защо са му били толкова противни, та чак се е разплакал пред Джайна? Били са проява на егоизъм. Може би е мечтаел да срещне безкористно същество, копнеел е за любов? Разбира се. Та нали няма друго оръжие срещу проклятието на самотата и чувството за изоставеност. И не го е срещнал. Джайна го е напуснала заради оня спор. Дори сега, когато всъщност е извършил самоубийство, когато жив се е погребал в маймунската клетка, тя отива при него само заради милионите му, заради титлата и безгрижния

живот. Отново като егоист. Така не може да го спаси. Вече не ми беше студено. Сновях из стаята като опиянен, сякаш убеждавах пълна зала със слушатели, които жадуват да спасят Тарзан.

Трябва да му се покаже някаква човешка постъпка, извършена от милосърдие или любов, ами че той не е имал възможност да види подобно нещо. Само така ще го убедим, че човек се отличава от маймуните. А не, като го оковаваме както през Средновековието. Тогава целият спор ще бъде спечелен и Джайна... В същия миг разбрах, че не бива да мисля за нея. Естествено, трябва да го убедим, че ни интересува само той. Ще се откажем от неговите имена, ще се откажем от тази хубава жена, защото искам да му помогна. А затова трябва да го обичам. Да, сега ще бъде мое задължение да обичам горещо странното плешиво същество в цирка „Кнол“.

На следващия ден заминах за Наход. Бяха готови веднага да ми продадат Тарзан. Скоро разбрах защо.

Циркът се беше разпаднал. Служителите бяха избягали, артистите ходеха да помагат по строежите. Тарзан лежеше с температура в клетката си. Беше в безсъзнание. Дадох ми го евтино.

Откарах го в болницата. Нито за миг не се поколебаха да го приемат. Разбира се, че е човек. Заявих, че се казва Барон и че е странстващ артист. Волфганг Барон. Лежа в нашата градска болница няколко седмици. И аз ходех всеки свободен миг при него, за да му разказвам за хората. Не исках да го убеждавам в нищо. Само го улавях за ръка и го уверявах, че като оздравее, ще научи всичко за своя многоброен род, че всички ще му помогнем да намери това, заради което е напуснал джунглата. Сестрите се държаха ласкаво с него. Наистина той не беше вече красавецът, за когото мечтаеше Джайна, но все още беше интересен мъж. Всички се грижеха за него. Маймуните изоставят болните си, поне аз така смятам. Да се грижиш за чужд болен, е едно от човешките качества.

Изглежда, то подействува на Тарзан. Накрая започнах да говоря за неговия случай. За това, че Джайна все още го обича, и че го чака, че той отново може да се върне сред хората, тъй като нищо не е загубено. И така, след няколко седмици той се вдигна на крака, отново започна да ходи изправен, както тогава, когато е избягал от джунглата. Главният лекар ме извика при себе си:

— Наистина пневмонията премина, но туберкулозата е неизлечима. Изглежда, че тоя човек изобщо няма никакви противотела. Такива случаи са познати само при африканските негри или при хора, които от малки са живели в тропиците. Ще протече бързо. И за съжаление няма надежда.

Спомних си, че наистина почти всички маймуни, които докарват в Европа, и особено по-едрите, след няколко години умират от туберкулоза. Но моят въпрос, моят проблем относно човештината не е зависим от никакви бактерии. Ако спечелим, ако го убедим, няма да има голямо значение, че скоро ще умре, защото ще умре щастлив и не сам.

Настаних го на работа в нашата зоологическа градина като метач. Дадох му фуражка и голяма метла и по цял ден метеше пътечките. Само нощем, без никой да види, влизаше в клетката, защото все още трябваше да го водят като маймуна заради висшестоящите органи. От една страна, те не биха позволили да купят човек от някакъв цирк, и от друга, като човек нямаше да има право на няколкото банана и на кило то моркови, които нашите маймуни получаваха за сметка на държавата. Тогава имаше безработица и метачите не можеха да печелят толкова, че да си купуват банани.

Освен това се надявах, че дълго няма да бъде метач. Веднага изпратих телеграма на адреса на Джоунс в Лондон и я чаках всеки момент да се появи при нас.

Най-сетне получих отговор. Джайна ме канеше с Тарзан в един международен хотел в Прага. Просто бях възхитен. Директорът на нашия музей вече отдавна подозираше нещо, но за щастие никога не се грижеше за книгата и документите, така че засега от негова страна не ме заплашваше опасност. Затова пък ме беше страх от Хилда. Тя непрекъснато ме подозираше за Джайна. Отново започна да ходи с втория стажант и съм сигурен, че само дебне кога ще ѝ се открие възможност да ме унищожи.

До Прага пътувахме мълчаливо. Тарзан се държеше вече съвсем нормално, в своето облекло на прост служител никак не се различаваше от останалите пътници, но все мълчеше, все не се осмеляваше да каже нещо. Надявах се, че ще дойде на себе си, когато види своята любима, та нали му бях услужил със собствения си одеколон и го отведох на бръснар още на гарата, за да ѝ направи

колкото се може по-добро впечатление. Имах чувството, че вода на сватба собствения си брат.

Само че в хотела не ни чакаше Джайна. Вместо нея ни посрещна известният пражки адвокат Льови-Нехански:

— Имам пълномощно от госпожица Джайна Джоунс, която не можа да дойде по важни причини, незабавно да заведе дело за възвръщане на именията на господин барона и за признаване на неговото поданство. Да речем, швейцарско...

Тарзан стана неспокоен.

— Това е излишно — усмигнах се спокойно аз, — Волфганг няма да поведе никакво дело, споровете са му омръзнали. Именията му не го интересуват.

— Какво? — Адвокатът изпусна смаян книжата на бюрото. И тогава Тарзан се усмигна за първи път. Значи имах право. Само за това не е искал да говори с тях, егоистите са му били противни. Приятелски го улових за ръката:

— Господин баронът предоставя своите имения за благотворителни цели. Те не го интересуват.

— В такъв случай моята клиентка не се интересува от господин барона — учтиво се поклони доктор Льови-Нехански. — Има възможност да склучи брак с цяла дузина други блестящи партии — каза той и многозначително погледна изтърканото палто на моя довереник.

На връщане във влака не мълчах. Обяснявах му, че това явно е грешка, че нищо не е изгубено, че Джайна ме е уверявала колко много го обича и че изобщо адвокатите са голяма пасмина, по-лоша и от хиените и бръмбарите-мършояди в джунглата. Но не можах да скрия собственото си безпокойство. Проявих го, като му заговорих, че сега ще трябва за известно време да се преместим отново в клетката и съвсем за кратко — докато изясня случая с писма — да се преструва на маймуна, защото иначе ме заплашват големи неприятности, дори бих могъл да загубя мястото си, а той сигурно разбира, че правя всичко заради него. Ако дойде друг стажант, Тарзан ще бъде обречен да стои в клетката до края на живота си и затова го моля да влезе в положението ми, което така неочаквано се е усложнило от факта, че съм повярвал на налудничавите капризи на някаква си лондонска красавица. Издадох се. Той разбра, че и аз вече не вярвам на Джайна.

Още същата нощ се обеси в клетката си. И така неопровержимо доказа, че е човек. Защото, както е известно, животните не се самоубиват.

С това, разбира се, ми създаде неприятностите, от които се опасявах. Хилда и новият стажант разкриха всичко. Бях уволнен.

— Такава е наградата, когато човек назначава чехи — с презрение се сбогува с мен директорът. Междувременно той се беше присъединил към хенлайновците^[6]. — Вие сте или лош антрополог, или мошеник. Това ще докаже съдът. Но нашият славен град вече не се нуждае от вас! — И се удари самоуверено в гърдите.

Заминах си с нежелание. Имах там много приятели сред немските колеги и ми се струваше, че отново някой подготвя някакъв маймунски спор. При това се упреквах, че всъщност аз бях виновен за смъртта на Тарзан. В решаващия миг започнах да мисля за себе си, не го обичах достатъчно. Не издържах на изпитанието. И ми е мъчно за него. Връщам се към своята самота, както се бе върнала към нея Джайна, връщам се в джунглата. Но поне разбрах къде е спасението. Искам да го намеря, искам да го търся, ако ще и цял живот, навсякъде около себе си и в самия себе си. Влакът заминава.

Аз също бях решил да бъда човек.

[1] Бели коне, отглеждани в град Липице край Триест. Б. пр. ↑

[2] На местопрестъплението (лат.). Б. пр. ↑

[3] Праксител — старогръцки скулптор, живял през 4 век пр.н.е. Б. пр. ↑

[4] Реджайна (лат. Regina) — царица. Б. пр. ↑

[5] Следователно (лат.). Б. пр. ↑

[6] Членове на фашистката партия на судетските немци. Неин основател е Конрад Хенлайн (1898–1945). Б. пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.